

The Educational Role of the Family in Shaping the Cognitive Dimension of Sixth-Grade Students' Social Identity from the Perspective of Teachers

1. Fatemesadat Tabatabaee jafari^{ID*}: Master of Arts in Philosophy of Education, Qom University, Qom, Iran

*Corresponding Author's Email Address: fstabatabaee98@gmail.com



Received: 20 February 2025

Revised: 27 April 2025

Accepted: 6 May 2025

Published: 18 May 2025



Copyright: © 2025 by the authors.

Published under the terms and conditions of Creative Commons

Attribution-NonCommercial 4.0

International (CC BY-NC 4.0) License.

Abstract:

Objective: The aim of this study was to investigate the educational role of the family in shaping the cognitive dimension of sixth-grade students' social identity from the perspective of teachers during the 2022–2023 academic year.

Methods and Materials: This research employed a qualitative approach, had an applied objective, and adopted a descriptive nature. Participants were selected using purposive sampling based on the principle of theoretical saturation, and 30 sixth-grade teachers from the city of Saveh were chosen as subjects. Data were collected through an open-ended researcher-developed questionnaire and were manually analyzed and coded using MAXQDA 10 software.

Findings: The study identified five main categories and twelve indicators. The findings indicated that components such as recognition of abilities and talents, enhancement of self-confidence, communication skills, problem-solving readiness, and social participation—mediated by the family's parenting style—play a significant role in influencing the cognitive dimension of students' social identity. Moreover, the authoritative parenting style was found to have the most significant impact on the development of students' cognitive self-concept.

Conclusion: The results of this study may serve as a foundation for designing intervention programs for parents and schools.

Keywords: *adolescent, social identity, cognitive dimension of social identity, family, education*

How to Cite: Tabatabaee, F. (2025). The Educational Role of the Family in Shaping the Cognitive Dimension of Sixth-Grade Students' Social Identity from the Perspective of Teachers. *Quarterly of Experimental and Cognitive Psychology*, 2(2), 187–199.

نقش تربیتی خانواده در شکل‌گیری بعد شناختی هویت اجتماعی دانش‌آموزان پایه ششم از دیدگاه معلمان

۱. فاطمه سادات طباطبائی جعفری*؛ کارشناسی ارشد فلسفه تعلیم و تربیت، دانشگاه قم، قم، ایران، (نویسنده مسئول)

*پست الکترونیک نویسنده مسئول: fstabatabae98@gmail.com

چکیده

هدف: هدف از این پژوهش، بررسی نقش تربیتی خانواده در شکل‌گیری بعد شناختی هویت اجتماعی دانش‌آموزان پایه ششم از دیدگاه آموزگاران در سال تحصیلی ۱۴۰۱-۱۴۰۲ است.

مواد و روش: این تحقیق دارای رویکرد کیفی، هدف کاربردی و ماهیت توصیفی است. نمونه‌گیری هدفمند و مطابق با قاعده اشباع نظری انجام شد و ۳۰ نفر از آموزگاران پایه ششم شهر ساوه به عنوان آزمودنی انتخاب شدند. داده‌ها با استفاده از پرسش‌نامه محقق ساخته بازپاسخ جمع‌آوری گردید و به صورت دستی و توسط نرم‌افزار مکس کیودا ۱۰ بررسی و کدگذاری شد.

یافته‌ها: در این پژوهش ۵ مقوله اصلی و ۱۲ گویه شناسایی شد. یافته‌ها نشان داد که مؤلفه‌هایی مانند شناخت توانایی‌ها و استعدادها، تقویت روحیه خودباوری، مهارت گفت‌وگو، آمادگی برای حل مسائل، و مشارکت اجتماعی از طریق سبک تربیتی خانواده بر بعد شناختی هویت اجتماعی دانش‌آموزان تأثیر گذارند. همچنین، سبک فرزندپروری مقتدرانه بیشترین تأثیر را در رشد خودپنداره شناختی دانش‌آموزان دارد.

نتیجه‌گیری: نتایج این پژوهش می‌تواند مبنای طراحی برنامه‌های مداخله‌ای برای والدین و مدارس قرار گیرد.

کلیدواژه‌ها: نوجوان، هویت اجتماعی، بعد شناختی هویت اجتماعی، خانواده، تربیت

نحوه استناددهی: طباطبائی جعفری، فاطمه سادات. (۱۴۰۴). نقش تربیتی خانواده در شکل‌گیری بعد شناختی هویت اجتماعی دانش‌آموزان پایه ششم از دیدگاه معلمان. *فصلنامه روانشناسی تجربی و شناختی*، ۲(۲)، ۱۸۷-۱۹۹.



تاریخ دریافت: ۲ اسفند ۱۴۰۳

تاریخ بازنگری: ۷ اردیبهشت ۱۴۰۴

تاریخ پذیرش: ۱۶ اردیبهشت ۱۴۰۴

تاریخ انتشار: ۲۸ اردیبهشت ۱۴۰۴



مجوز و حق نشر: © ۱۴۰۴ تمامی حقوق انتشار این مقاله متعلق به نویسنده است. انتشار این مقاله به صورت دسترسی آزاد مطابق با گواهی (CC BY-NC 4.0) صورت گرفته است.

Extended Abstract

Introduction

In the field of developmental psychology and educational sociology, social identity formation in children is a critical and multifaceted process that encompasses personal, relational, and structural dimensions. The family, as the child's first and most formative social context, plays a central role in nurturing and shaping this identity, particularly its cognitive dimension, which refers to the individual's perception of self in relation to societal roles and expectations. Scholars have consistently emphasized that the home environment, through parenting styles, communication dynamics, and emotional climate, serves as the primary incubator for social identity development in childhood and adolescence (Arizqi, 2023; Faizah, 2023).

Social identity, as framed by the Social Identity Theory (Tajfel & Turner), is fundamentally the outcome of a threefold cognitive process—social categorization, social identification, and social comparison—that allows individuals to understand their place in the social structure. In this regard, the family serves as the earliest and most influential social group with which a child identifies and forms internalized schemas of group roles, values, and expected behaviors (Khabibah et al., 2025; Wilkinson et al., 2024). Authoritative parenting, characterized by emotional warmth, structured discipline, and autonomy support, has been repeatedly linked with positive outcomes in social competence and cognitive self-concept development (Adejumo, 2025; Altıntaş, 2025).

Moreover, the influence of parenting extends beyond behavior regulation and touches deeply on children's beliefs about their capabilities and social roles. When parents validate their children's emotions, support self-expression, and offer opportunities for active participation in family decisions, children internalize a sense of agency and awareness of their societal functions (Koku, 2024; Slutsky, 2024). Communication within the family is equally critical. Dialogue that fosters empathy, mutual respect, and reflective

listening supports the development of cognitive social identity by reinforcing the child's sense of belonging and social intelligibility (Haliq & Hidayati, 2025; Yulisinta et al., 2023).

In the age of digital and media saturation, the role of family has become even more vital. While virtual communities can influence identity construction by expanding social references and norms (Fan, 2023), they also risk fragmenting or distorting the child's perception of real-world social roles. Hence, a grounded and responsive family environment remains the most effective buffer against the external inconsistencies in identity signals (Friedman, 2023; Tang et al., 2023).

Understanding how families contribute to shaping the cognitive dimension of children's social identity, particularly from the perspective of those most engaged with students—teachers—is essential. Teachers witness daily the behavioral, emotional, and cognitive effects of family systems on children. Therefore, the present study seeks to explore, through a qualitative lens, the educational role of the family in shaping the cognitive dimension of sixth-grade students' social identity in the Iranian city of Saveh, as observed and reported by their teachers.

Methods and Materials

This study adopted a qualitative approach with an applied aim and descriptive nature. The population consisted of all sixth-grade teachers in Saveh during the 2022–2023 academic year. A total of 30 teachers were selected through purposive sampling based on the principle of theoretical saturation. A researcher-made open-ended questionnaire was used to collect data. Responses were analyzed manually and also coded using MAXQDA 10 software. Inclusion criteria ensured that participating teachers had a minimum of three years' experience teaching at the sixth-grade level and held at least a bachelor's degree. The reliability of the coding was confirmed through Bowen's intercoder agreement method, with a final consistency rate of 92%. The analysis yielded five main thematic categories and twelve core

indicators related to the family's educational influence on cognitive social identity formation.

Findings

Data analysis revealed five main categories: (1) Parenting Factors, (2) Social Factors, (3) Self-Recognition Factors, (4) Problem-Solving Readiness, and (5) Social Presence Preparation. These categories encompassed twelve indicators which collectively described the various dimensions of family influence on the cognitive aspect of social identity formation.

Under Parenting Factors, most participants emphasized the impact of parenting styles—especially authoritative ones—on children's development of cognitive self-concept and clarity in social roles. Teachers noted that students from democratic family environments exhibited more self-confidence and a clearer understanding of their social positions. Participants highlighted how improper practices such as corporal punishment, excessive criticism, or conditional affection resulted in diminished self-worth and confused social identity.

Self-esteem was another frequently mentioned subtheme. Teachers observed that students with higher self-esteem, fostered by affirming parenting, demonstrated better social adaptation, stronger group identification, and more resilient responses to social challenges. These students respected others' roles, appreciated diversity in groups, and were more cooperative.

Family empathy and cooperation among members were also crucial. Teachers believed that when family members share responsibilities and exhibit mutual support, children internalize values of collaboration and accountability, which translate into active and constructive group participation in school and beyond.

In terms of social factors, teachers pointed to the influence of living environment and peer group membership. Students raised in socially engaged families or in environments that promote participation showed greater alignment with collective norms and smoother social role adoption. Conversely, excessive exposure to media without

parental supervision often distorted students' social perceptions and undermined their ability to establish a consistent social identity.

The third major category centered on the recognition of talents, interests, and self-efficacy. Teachers reported that children whose families paid close attention to their abilities and allowed them to explore interests were more confident in choosing roles in group tasks, school leadership, and social activities. This confidence fostered an early sense of self as a valuable social participant.

Readiness for new conditions and problem-solving capacities also emerged as key elements. Participants observed that families who encouraged autonomy and decision-making produced students who could manage uncertainty and develop flexible, proactive approaches to challenges—both critical elements of cognitive identity.

Finally, the presence and participation in social settings, whether through dialogue, community events, or peer interactions, were viewed as crucial. Teachers believed that families who expose children to diverse social experiences, support verbal expression, and model socially responsible behavior significantly enhance the child's cognitive processing of their societal role.

Discussion and Conclusion

The results of this study emphasize the multidimensional role that families play in shaping the cognitive dimension of children's social identity. Parenting practices, emotional support, and communication styles are not merely behavioral tools but deeply cognitive mechanisms through which children construct their understanding of who they are in a social context. Teachers, who spend significant time with students and witness their behavior in structured environments, clearly perceive the echoes of family dynamics in the classroom.

The prevalence of parenting styles in determining cognitive identity markers underscores the need for responsive and balanced family interactions. When children are allowed to explore, express, and engage in mutual decision-making within the family, they are better prepared

to assume meaningful and defined roles in broader social settings. This confirms that the family remains the most critical formative environment, especially in societies where formal institutions might not fully compensate for familial deficits.

The recognition of abilities and support for interests are also cognitive enablers. These processes instill a reflective awareness in children regarding their potential contributions to society, their group affiliations, and their preferred forms of social engagement. Self-esteem, nurtured through unconditional regard and encouragement, empowers students to see themselves as agents within a collective—competent, worthy, and capable of impact.

Equally important is the family's role in equipping children with coping mechanisms for adversity. The capacity to adapt, analyze, and resolve social challenges stems from earlier experiences in safe family environments where problem-solving is encouraged rather than imposed. This instills a lifelong orientation toward constructive social participation.

In light of these insights, it becomes clear that educational interventions, social policy, and school-family collaboration must prioritize cognitive-social identity development as an explicit goal. Strengthening the family-school nexus through training, dialogue, and community programs can yield resilient, socially integrated, and cognitively aware future citizens.

مقدمه

انضباط منطقی، مشارکت در تصمیم‌گیری و تقویت عزت‌نفس، منجر به رشد خودپنداره شناختی مثبت در فرزندان می‌شود، در حالی که سبک‌های استبدادی یا سهل‌گیرانه ممکن است موجب تضعیف این سازه شناختی شوند (Koku, 2024; Owusu-Yeboah & Yeboah, 2024).

همچنین خانواده با فراهم‌سازی فرصت‌های تعامل اجتماعی، مشارکت در گروه‌های رسمی و غیررسمی، و آموزش نقش‌های اجتماعی، فرزندان را برای حضور در ساختارهای اجتماعی آماده می‌سازد (Yulisinta et al., 2023). عضویت در گروه‌های دوستی، تعامل با همسالان، مشارکت در فعالیت‌های مدرسه و جامعه، و تجربه مواجهه با چالش‌های اجتماعی، از جمله عواملی‌اند که از طریق تعامل خانواده با کودک، به شکوفایی بعد شناختی هویت اجتماعی منجر می‌شوند (Fan, 2023; Pérez-Rubiano et al., 2024).

نقش خانواده در ارتقاء خودباوری و عزت‌نفس کودک نیز در شکل‌گیری بعد شناختی بسیار حائز اهمیت است. خانواده‌هایی که به فرزندان خود اعتماد دارند، آن‌ها را در مسیر خودشناسی و مسئولیت‌پذیری هدایت می‌کنند و فرصت تجربه آزمون و خطا را فراهم می‌سازند، سبب می‌شوند که کودک درک روشن‌تری از نقش خود در اجتماع داشته باشد (Hisyam et al., 2024; Iloponu et al., 2025). همچنین، تعامل گفت‌وگومحور خانواده با کودک، موجب تقویت مهارت‌های زبانی، بیان احساسات، تفکر انتقادی و شناخت دقیق‌تری از موقعیت‌های اجتماعی می‌گردد (Haliq & Hidayati, 2025).

در عصر رسانه‌ها و فضای مجازی، ساختار جامعه‌پذیری دستخوش تغییرات جدی شده است. کودکان امروز بیش از هر زمان دیگری با محتوای رسانه‌ای و تعاملات آنلاین مواجه‌اند که گاه می‌تواند موجب انحراف از مسیر شناخت اجتماعی سالم شود. در این زمینه نیز خانواده با ایفای نقش کنترلی و

در عصر حاضر که تحولات اجتماعی، فرهنگی و فناورانه با سرعتی شگرف در حال گسترش است، یکی از مهم‌ترین چالش‌های پیش‌روی نظام‌های تربیتی، شکل‌دهی به هویت اجتماعی دانش‌آموزان در بستر خانواده است. هویت اجتماعی، مفهومی پیچیده و چندبعدی است که در تعامل با ساختارهای اجتماعی، باورها، ارزش‌ها و تجربیات زیسته افراد شکل می‌گیرد و بخش مهمی از خودآگاهی فرد نسبت به نقش و جایگاه اجتماعی خویش را تشکیل می‌دهد. در میان نهادهای جامعه‌پذیرکننده، خانواده نخستین و بنیادی‌ترین نقش را در شکل‌دهی به این هویت ایفا می‌کند؛ نقشی که نه تنها در سال‌های اولیه زندگی بلکه در دوره نوجوانی و حتی بزرگسالی ادامه دارد (Arizqi, 2023; Faizah, 2023).

بعد شناختی هویت اجتماعی، به ادراک و تفسیر ذهنی فرد از جایگاه اجتماعی خود، روابط بین‌فردی، انتظارات جامعه و عضویت در گروه‌های اجتماعی اطلاق می‌شود. در این میان، سبک‌های فرزندپروری، فضای عاطفی خانواده، گفت‌وگوهای درون‌خانوادگی و مشارکت فعال والدین در فرآیند رشد کودک، از مهم‌ترین عوامل مؤثر بر رشد این بعد از هویت هستند (Khabibah et al., 2025; Turtdiqulovna, 2025). همان‌گونه که اریکسون در نظریه روان‌تحویلی خود بر آن تأکید دارد، بحران هویت در نوجوانی نقش تعیین‌کننده‌ای در ساختن یا "هویت نفس" دارد و خانواده با ایجاد بستر روانی اجتماعی امن، در گذر از این بحران نقش حمایتی ایفا می‌کند (Wilkinson et al., 2024).

مطالعات متعدد نشان داده‌اند که خانواده‌هایی که ارتباطات کارآمدتر، روابط دموکراتیک‌تر، و حمایت هیجانی بیشتری دارند، نقش مؤثرتری در پرورش هویت اجتماعی سالم در فرزندان ایفا می‌کنند (Adejumo, 2025; Altıntaş, 2025). سبک‌های مقتدرانه فرزندپروری با تأکید بر محبت،

نظارتی، بستر تحلیل انتقادی و گزینش آگاهانه اطلاعات را برای کودک فراهم می‌سازد (Friedman, 2023; Tang et al., 2023).

همچنین طبق دیدگاه بوردیو، خانواده به‌مثابه فضای بازتولید سرمایه‌های فرهنگی، اجتماعی و نمادین، توانایی شکل‌دهی به سبک زندگی و هویت اجتماعی فرزندان را از طریق نهادهای سازشی نوع خاصی از "هابیتوس" دارا است (Hisyam et al., 2024). از این رو، عوامل ساختاری نظیر پایگاه اقتصادی-اجتماعی، تحصیلات والدین، و دسترسی به منابع فرهنگی، نیز از دیگر عوامل اثرگذار بر بعد شناختی هویت اجتماعی هستند (Broskevičová, 2025; Wilkinson et al., 2024).

مطالعات نشان داده‌اند که الگوهای مشارکتی در خانواده، مانند تشویق کودک به حضور در تصمیم‌گیری‌ها، مسئولیت‌پذیری در امور خانه، و تجربه کار تیمی، موجب ارتقای مهارت تحلیل نقش و تفسیر جایگاه اجتماعی در کودکان می‌شود (Arizqi, 2023; Faizah, 2023). در مقابل، خانواده‌هایی که فرصت تجربه‌های اجتماعی را از کودک دریغ می‌کنند، فرزندان وابسته‌تری با تصویر ذهنی مبهم‌تری از خود اجتماعی پرورش می‌دهند (Slutsky, 2024).

مطالعه‌ی حاضر با اتکا به تجارب زیسته معلمان پایه ششم، که به‌نوعی در آغاز مرحله نوجوانی قرار دارند، به بررسی نقش تربیتی خانواده در شکل‌دهی بعد شناختی هویت اجتماعی دانش‌آموزان پرداخته است.

روش‌شناسی پژوهش

این پژوهش با رویکرد کیفی و با استفاده از روش کدگذاری دستی و با استفاده از نرم افزار مکس کیودا ۱۰ انجام شده است.

جامعه آماری این پژوهش کلیه معلمان پایه ششم شهرستان ساوه در سال تحصیلی ۱۴۰۱-۱۴۰۲ بودند. تعداد کل آموزگاران پایه ششم شهرستان ساوه ۴۶۳ نفر است. نمونه‌گیری به شیوه‌ی هدفمند از بین انواع مدارس (دولتی،

غیردولتی، قرآنی، شاهد) و مناطق مختلف شهر و روستاهای شهرستان، انجام شد. پرسشنامه‌های محقق ساخته باز پاسخ با هماهنگی مدیران مدارس به صورت حضوری توزیع و به مدت دو هفته در اختیار آموزگاران قرارگرفت و سپس جمع‌آوری گردید. مدرسی که آموزگاران آن‌ها به پرسشنامه پاسخ دادند عبارتند از: دبستان پسرانه شهید پیران، دبستان دخترانه شهید صفری، دبستان دخترانه شهید کاظمی، دبستان دخترانه هاجر، دبستان پسرانه آزادی، دبستان پسرانه ممتازان، دبستان دخترانه تهذیب، دبستان دخترانه کوثر، دبستان پسرانه علوی، دبستان دخترانه حضرت زینب (سلام الله علیها)، دبستان دخترانه شهید محمود واحد، دبستان پسرانه هاتف، دبستان دخترانه فجر، دبستان دخترانه حسینی، دبستان پسرانه فردوسی، دبستان دخترانه حضرت معصومه (سلام الله علیها)، دبستان پسرانه مشکات، دبستان پسرانه تربیت، دبستان پسرانه نیکان کاوه. پس از بررسی از بین پرسشنامه‌های باز پاسخ براساس قاعده اشباع نظری ۳۰ پرسشنامه مورد تایید قرار گرفت. معلمانی که سابقه تدریس آن‌ها در پایه ششم کمتر از سه سال و مدرک تحصیلی آن‌ها پایین‌تر از کارشناسی بود در این نمونه‌گیری شرکت داده نشدند.

برای دستیابی به اعتبار یا روایی این پژوهش، از روش‌های مختلفی استفاده شده است. محقق در جهت تکمیل پرسشنامه‌ها درگیری طولانی مدت، با موضوع موردنظر و محیط پژوهش داشته است. پرسشنامه‌ها پس از کامل شدن، مجدداً توسط آزمودنی‌ها مورد بازنگری قرار گرفت؛ همچنین انجام کدگذاری دستی در کنار استفاده از نرم‌افزار موجب اعتبار بیشتر پژوهش شده است. پرسشنامه تحقیق، با نظر استاد راهنما تدوین گردید و پس از طراحی پرسشنامه، سوالات پرسشنامه توسط آموزگاران مورد بررسی قرار گرفت و نظرات ارزشمند آن‌ها نیز اعمال گردید.

پایایی درجه‌ای از یکسان بودن نتایج در طول زمان معین و تحت شرایط مشابه و با روش کار مشابه می‌باشد که با قابلیت تکرار و قابلیت تکثیر نتایج،

دوره دوم، شماره دوم

اندازه‌گیری می‌شود. برای دستیابی به این منظور از روش بون و بون (۲۰۰۸) که بار اطلاعاتی بیشتری دارند و جامع ترند انتخاب می‌شوند، از بین با عنوان شاخص ثابت یا پایایی باز کدگذاری استفاده شد. در این روش پایایی پژوهش از طریق دوبار کدگذاری توسط یک کدگذار شاخص (ثابت) بررسی می‌شود. کدهای مشابه با عنوان توافق و کدهای غیر مشابه با عنوان عدم توافق متمایز می‌گردند. به این ترتیب که از بین پرسشنامه‌های موجود، پرسشنامه‌هایی با کدگذاری ۹۲ درصد به دست آمد، که میزان بالایی است.

جدول ۱. نتایج بازکدگذاری پاسخ‌ها

شماره مشارکت کننده	تعداد کل کدها	موارد توافق	موارد عدم توافق	پایایی
۱۷	۴۷	۲۲	۳	۹۳٪
۱۹	۳۶	۱۶	۴	۸۸٪
۲۴	۴۸	۲۳	۲	۹۵٪
۲۳	۳۹	۱۸	۳	۹۲٪
۲	۳۳	۱۵	۳	۹۰٪

یافته‌ها

بر اساس تحلیل پاسخ‌های معلمان، ۵ مقوله اصلی و ۱۲ گویه، شناسایی

شد که در جدول ۲ آورده شده است.

جدول ۲. نقش خانواده در شکل‌گیری بعد شناختی هویت اجتماعی

مقوله‌ها	گویه‌ها	فراوانی
عوامل تربیتی	سبک‌های تربیتی	۲۶
	عزت نفس	۱۲
	همدلی و همکاری اعضای خانواده	۵
عوامل اجتماعی	محیط زندگی	۲۳
	عضویت در گروه	۱۵
	شناخت توانایی‌ها و استعدادها	۱۶
کمک به شناخت نقش خود	تربیت فرزندان با روحیه خودباوری	۵
	شناخت علایق	۸
	توانایی تطبیق با شرایط جدید	۷
کمک به شناخت موقعیت‌های مختلف	آمادگی برای رویارویی با مشکلات	۱۱
	گفت‌وگو	۴
	حضور فعال اجتماعی	۶

در گویه مربوط به سبک‌های تربیتی، ۲۶ نفر از آموزگاران به تأثیر مستقیم دانش‌آموزان اشاره کردند. آموزگاران تأکید داشتند که سبک مقتدرانه با فراهم کردن تعادل میان محبت و انضباط، سبب می‌شود کودک درک روشنی از نقش و عمیق شیوه‌های تربیتی والدین در شکل‌گیری بعد شناختی هویت اجتماعی

خود در جامعه داشته باشد. یکی از معلمان (شماره ۱۷) نوشته است: «دانش‌آموزانی که در خانواده‌های خوبی تربیت شده‌اند در نوجوانی کمتر دچار بحران هویت می‌شوند و تکلیفشان با خودشان و دیگران مشخص است». معلم دیگری (شماره ۸) نیز بیان می‌کند: «فرزندان خانواده‌هایی که سبک تربیتی مستبدانه دارند عزت‌نفس پایین‌تری دارند و سعی در راضی نگه داشتن دیگران از خود دارند».

در گویه عزت‌نفس، ۱۲ نفر از آموزگاران به این موضوع اشاره کرده‌اند که خودارزشی و احساس ارزشمندی کودک به صورت مستقیم از تعاملات اولیه با خانواده شکل می‌گیرد. این آموزگاران بر این باور بودند که عزت‌نفس بالا به کودک کمک می‌کند تا نقش خود را در جمع بهتر درک کرده و تعامل مؤثرتری داشته باشد. آموزگار شماره ۲۴ بیان می‌کند: «اعتماد به نفس باعث می‌شود دانش‌آموز نقش خود در گروه را بهتر پیدا کند». همچنین آموزگار شماره ۳۰ معتقد است: «دانش‌آموزان دارای عزت‌نفس برای همکلاسان خود نیز ارزش قائل هستند و همه‌ی افراد گروه را قابل احترام می‌دانند».

در گویه همدلی و همکاری اعضای خانواده، ۵ نفر از شرکت‌کنندگان بر این باور بودند که تجربه همدلی، مشارکت و تقسیم وظایف در خانه منجر به یادگیری نقش‌های اجتماعی و شکل‌گیری حس مسئولیت‌پذیری در کودکان می‌شود. آموزگار شماره ۸ نوشته است: «تقسیم وظایف در خانه و همکاری بین اعضای خانواده به عنوان جامعه‌ای کوچک در شکل‌گیری هویت اجتماعی مؤثر است». آموزگار دیگری (شماره ۱۲) نیز اظهار داشت: «مسئولیت دادن به فرزند در انجام امور (هرچند کوچک) احساس مفید بودن را در او ایجاد می‌کند».

در گویه محیط زندگی، ۲۳ نفر از معلمان محیط خانوادگی و اجتماعی پیرامون کودک را به عنوان عامل اساسی در ایجاد درک اجتماعی مؤثر ارزیابی کردند. آنان بر این باور بودند که فرزندان خانواده‌های منسجم، با نظارت

مناسب بر فضای مجازی و تعامل سازنده با محیط، تصویر واقعی‌تر و پایداری از نقش خود در جامعه کسب می‌کنند. آموزگار شماره ۱ نوشته است: «دانش‌آموزانی که در خانواده‌های تک‌والدی در اثر طلاق والدین یا فوت یکی از والدین رشد کرده‌اند نسبت به جامعه بی‌اعتمادترند». آموزگار شماره ۱۸ نیز افزود: «نوع رفتار والدین و سبک زندگی آن‌ها و همچنین نوع تعامل آن‌ها با جامعه بر باورها و رفتارهای فرزندانشان تأثیر می‌گذارد».

در گویه عضویت در گروه، ۱۵ نفر از آموزگاران به نقش گروه‌های همسالان در شکل‌گیری درک اجتماعی و تحلیل نقش اشاره کردند. این معلمان اظهار داشتند که ارتباطات افقی میان دانش‌آموزان سبب تمرین نقش‌پذیری و رشد خودپنداره اجتماعی می‌شود. یکی از معلمان (شماره ۶) نوشته است: «دانش‌آموزانی که نتوانسته‌اند در کلاس یا مدرسه با دیگران رابطه دوستانه برقرار کنند، تنها و کم‌حرف هستند». آموزگار دیگری (شماره ۱۵) نیز معتقد است: «عضویت در یک گروه دوستی یا به اصطلاح دانش‌آموزان، اکیپ، می‌تواند تأثیر چشمگیری در ظاهر، رفتار و گفتار دانش‌آموزان داشته باشد».

در گویه شناخت توانایی‌ها و استعدادها، ۱۶ نفر از معلمان به اهمیت نقش خانواده در شناسایی و هدایت توانمندی‌های دانش‌آموزان اشاره کردند. آن‌ها بیان داشتند که خانواده با شناخت دقیق از مهارت‌ها می‌تواند مسیر خودآگاهی و نقش‌آفرینی اجتماعی کودک را تسهیل کند. معلم شماره ۱۵ اظهار داشت: «خانواده در تقویت و شناساندن توانایی‌های فرزند نقش اساسی دارد». آموزگار شماره ۴ نیز بیان کرده است: «بعضی از دانش‌آموزان توانایی‌های خود را به خوبی می‌شناسند و بین وظایف پیشنهادی به راحتی انتخاب می‌کنند».

در گویه تربیت فرزندان با روحیه خودباوری، ۵ نفر از معلمان اشاره کردند که والدینی که به فرزندان خود میدان تصمیم‌گیری و تجربه می‌دهند، سبب تقویت باور به توانایی و نقش در جامعه می‌شوند. آموزگار شماره ۹ نوشت: «بعضی از والدین به جای فرزندان خود تصمیم می‌گیرند و به جای

او سخن می‌گویند که این امر منجر به تصور منفی کودک نسبت به خودش می‌شود». همچنین معلم شماره ۱۱ بیان داشت: «میدان دادن به فرزند و سپردن مسئولیت به او باعث ایجاد روحیه خودباوری و اعتماد به نفس می‌شود».

در گویه شناخت علایق، ۸ نفر از شرکت‌کنندگان تأکید کردند که خانواده‌ها با ایجاد بستر مناسب برای تجربه علایق، می‌توانند درک بهتر کودک از خود و نقش اجتماعی‌اش را ارتقا دهند. معلم شماره ۱۳ بیان کرد: «اعضای خانواده با تقویت مثبت و منفی می‌توانند ویژگی‌هایی را در فرد پررنگ یا کم‌رنگ کنند». معلم شماره ۶ نیز نوشت: «فراهم‌سازی زمینه حضور فرد در کلاس‌های متنوع منجر به شناخت استعدادها و علایق می‌شود».

در گویه توانایی تطبیق با شرایط جدید، ۷ نفر از معلمان اظهار داشتند که خانواده‌هایی با انعطاف‌پذیری بالا، فرزندان تربیت می‌کنند که در مواجهه با موقعیت‌های جدید دچار سردرگمی نمی‌شوند. معلم شماره ۱۴ نوشت: «دانش‌آموزانی که انعطاف‌پذیرتر هستند با موقعیت‌های جدید بهتر سازگار می‌شوند و بن‌بست برایشان بی‌معنا است». معلم شماره ۱ نیز افزود: «توانایی تصمیم‌گیری در موقعیت‌های متفاوت ناشی از ایجاد عرصه‌های تصمیم‌گیری در گذشته و در بستر خانواده است».

در گویه آمادگی برای رویارویی با مشکلات، ۱۱ نفر از معلمان تأکید کردند که خانواده‌هایی که اجازه تجربه، اشتباه و حل مسئله را به فرزندان می‌دهند، کودکان تاب‌آورتری پرورش می‌دهند. معلم شماره ۲۹ نوشت: «دانش‌آموزانی که قدرت حل مسئله قوی‌تری دارند در صورت بروز مشکل با حفظ خونسردی و در کمال آرامش به راه‌حل‌های آن مشکل می‌اندیشند». معلم شماره ۱۷ نیز بیان کرد: «خانواده‌هایی که در هنگام بروز مشکلات به جای ارائه راه‌حل، فرزند خود را حمایت می‌کنند تا خود مشکلش را حل کند کمک بزرگی به شکل‌گیری بعد شناختی هویت او می‌کنند».

در گویه گفت‌وگو، ۴ نفر از آموزگاران نقش تعامل کلامی درون خانواده را در شکل‌گیری تصویر ذهنی دانش‌آموزان از خود و جامعه بسیار مهم دانستند. آن‌ها معتقد بودند که گفت‌وگوهای محترمانه و بدون تنش سبب رشد مهارت تحلیل و بیان فردی در دانش‌آموزان می‌شود. معلم شماره ۳۰ نوشت: «توصیه‌ها و نصیحت‌های بزرگ‌ترها تأثیر زیادی در حوزه شناختی دارد». همچنین معلم شماره ۱۷ افزود: «گاهی صحبت‌های والدین و فرزندان چون در محیط تشنج‌زا شکل می‌گیرد، تأثیر منفی بر شکل‌گیری بعد شناختی دارد و موجب تحریک حس لجبازی در نوجوانان می‌شود».

در گویه حضور فعال اجتماعی، ۶ نفر از شرکت‌کنندگان تأکید داشتند که تجربه حضور در محیط‌های اجتماعی رسمی و غیررسمی نقش مهمی در شکل‌گیری درک شناختی از نقش اجتماعی دانش‌آموز دارد. معلم شماره ۱۱ نوشت: «حضور در جمع‌های فامیلی و بازی با افراد هم‌سن باعث شناخت بهتر فرد از خود می‌شود». همچنین معلم شماره ۲ بیان داشت: «خانواده‌هایی که به فرزندان خود این امکان و اجازه را می‌دهند که در اجتماع‌های مختلف حضور داشته باشند، کمک بزرگی به رشد جنبه شناختی هویت اجتماعی می‌کنند».

بحث و نتیجه‌گیری

هدف این پژوهش، تحلیل نقش تربیتی خانواده در شکل‌گیری بعد شناختی هویت اجتماعی دانش‌آموزان پایه ششم از دیدگاه آموزگاران بود. نتایج حاصل از کدگذاری کیفی داده‌ها نشان داد که خانواده از طریق مجموعه‌ای از مؤلفه‌های تربیتی، ارتباطی، شناختی و حمایتی، نقش بنیادینی در ایجاد و ارتقاء درک دانش‌آموزان از نقش اجتماعی، جایگاه فردی، مسئولیت‌پذیری و تعامل اجتماعی ایفا می‌کند.

نخستین یافته مهم این پژوهش، تأکید معلمان بر سبک‌های فرزندپروری به‌ویژه سبک مقتدرانه به‌عنوان عامل اصلی در تقویت خودپنداره شناختی

دانش‌آموزان بود. این یافته هم‌راستا با مطالعات پیشین است که نشان داده‌اند سبک‌های فرزندپروری مقتدرانه با ایجاد فضای امن روانی و ارائه فرصت‌های مناسب برای استقلال فکری، موجب رشد هویت اجتماعی و خودآگاهی در کودکان می‌شوند (Adejumo, 2025; Altıntaş, 2025). خانواده‌هایی که از شیوه تربیتی مقتدرانه استفاده می‌کنند، فرزندان خود را به تفکر انتقادی، گفت‌وگو، و تصمیم‌گیری تشویق می‌کنند، که این امر زمینه‌ساز شکل‌گیری بعد شناختی هویت اجتماعی می‌گردد (Koku, 2024).

در تحلیل دیدگاه‌های معلمان، دومین مؤلفه پر بسامد، نقش عزت‌نفس در شکل‌گیری خودآگاهی اجتماعی دانش‌آموزان بود. پژوهش حاضر نشان داد که کودکانی که از عزت‌نفس بالا برخوردارند، توانایی درک نقش خود در گروه‌های اجتماعی و تعامل مؤثر با دیگران را دارند. این یافته با مطالعاتی تطابق دارد که تأکید کرده‌اند عزت‌نفس به‌عنوان یکی از مولفه‌های کلیدی در رشد شناختی اجتماعی، نقش محافظتی در برابر فشارهای اجتماعی و هیجانی ایفا می‌کند (Iloponu et al., 2025; Wilkinson et al., 2024).

همچنین یافته‌ها نشان داد که گفت‌وگوی مؤثر در درون خانواده به‌ویژه میان والدین و فرزندان، نقش تعیین‌کننده‌ای در توسعه مهارت‌های شناختی و اجتماعی دارد. معلمانی که در این پژوهش شرکت داشتند معتقد بودند که والدینی که شنونده خوبی برای فرزندان خود هستند، موجب تقویت مهارت بیان احساسات، تحلیل موقعیت‌های اجتماعی و رشد هویت اجتماعی مثبت در آنان می‌شوند. یافته‌های این مطالعه با دیدگاه‌های نظریه‌پردازانی چون راجرز و همچنین پژوهش‌هایی که بر گفت‌وگو و تعامل مؤثر والد-فرزند در تربیت اجتماعی تأکید دارند همسو است (Haliq & Hidayati, 2025; Slutsky, 2024).

در تحلیل کدهای کیفی، عامل شناخت توانایی‌ها و استعدادهای فردی توسط خانواده نیز مورد تأکید قرار گرفت. یافته‌ها نشان دادند که والدینی که

فرزندان خود را به‌درستی می‌شناسند، در انتخاب مسیر تحصیلی و نقش اجتماعی آنان نقش فعالی ایفا می‌کنند. این یافته با مطالعاتی هم‌راستا است که نقش سرمایه فرهنگی و شناختی خانواده را در کشف توانایی‌ها و شایستگی‌های اجتماعی کودک برجسته می‌دانند (Arizqi, 2023; Faizah, 2023).

از دیگر یافته‌های مهم این پژوهش می‌توان به تأثیر مشارکت اجتماعی درون خانواده، اعم از تقسیم مسئولیت‌ها، همکاری اعضا و احساس تعلق به گروه خانوادگی اشاره کرد. شرکت‌کنندگان در پژوهش تأکید کردند که کودکانی که در خانواده‌های مسئولیت‌پذیر تربیت شده‌اند، درک بهتری از روابط گروهی، نقش‌های اجتماعی، و کنش جمعی دارند. این نتیجه با نتایج پژوهش‌هایی تطابق دارد که خانواده را به‌عنوان نخستین گروه مرجع در جامعه‌پذیری کودک معرفی کرده‌اند (Broskevičová, 2025; Owusu-Yeboah & Yeboah, 2024).

همچنین تحلیل مصاحبه‌ها نشان داد که والدینی که فرزندان خود را در موقعیت‌های مختلف اجتماعی همچون خرید، شرکت در اردوها، عضویت در گروه‌های فرهنگی و فعالیت‌های عمومی همراهی می‌کنند، بستر تجربه‌زیسته‌ای را برای یادگیری نقش اجتماعی فراهم می‌آورند. یافته‌های این مطالعه با تحقیقاتی که بر نقش یادگیری تجربی و مشاهده‌ای در فرآیند شکل‌گیری هویت اجتماعی تأکید دارند سازگار است (Tang et al., 2023; Yulisinta et al., 2023).

مشارکت در گروه‌های همسالان و اهمیت نقش همسالان نیز در این پژوهش برجسته بود. آموزگاران معتقد بودند که دانش‌آموزانی که از فرصت‌های مشارکت در گروه‌های دوستانه برخوردارند، خودپنداره اجتماعی قوی‌تری دارند. این یافته با نظریه‌های کلاسیکی چون پیازه و گیدنز در زمینه

اهمیت روابط افقی میان همسالان همخوان است (Fan, 2023; Pérez-; Rubiano et al., 2024).

از منظر زیست‌جهان کودک، محیط خانواده‌ای که فضای گفت‌وگو، تجربه، آزمایش، خطا و یادگیری مشارکتی را فراهم می‌کند، امکان درک و پذیرش بهتر نقش‌های اجتماعی را در کودک افزایش می‌دهد. در همین راستا، پژوهش حاضر نقش خانواده را نه تنها در مرحله جامعه‌پذیری اولیه بلکه در تداوم و بازسازی هویت اجتماعی در طول دوره نوجوانی مهم دانسته است؛ تحلیلی که در مطالعات اخیر در زمینه گذار به بزرگسالی و پیچیدگی‌های هویتی نسل‌های جدید نیز مورد تأکید قرار گرفته است (Friedman, 2023; Pandhiani, 2022).

تحلیل داده‌ها نشان داد که خانواده‌هایی که به علایق و سلاقی فرزندان خود احترام می‌گذارند و زمینه تجربه فعالیت‌های متنوع را فراهم می‌کنند، فرزندان خود را خودآگاهانه شناختی مثبت‌تری از نقش اجتماعی خود دارند. این دیدگاه با یافته‌های پژوهش‌هایی که بر اهمیت حمایت هیجانی و حق انتخاب در رشد هویت تأکید دارند مطابقت دارد (Hisyam et al., 2024; Khabibah et al., 2025).

در مجموع، نتایج پژوهش حاضر در کنار هم قرار گرفتن یافته‌های کیفی و تحلیل دیدگاه معلمان، نشان می‌دهد که خانواده از طریق سبک‌های فرزندپروری، گفتگوهای حمایتی، شناخت استعداد و هدایت نقش‌آفرینانه، نقش بی‌بدیلی در شکل‌گیری بعد شناختی هویت اجتماعی دانش‌آموزان ایفا می‌کند؛ نقشی که در محیط‌هایی با نابرابری اجتماعی و فرصت‌های محدود اجتماعی، اهمیتی دوچندان می‌یابد (Broskevičová, 2025; Turtdikulovna, 2025).

این مطالعه به دلیل ماهیت کیفی خود، محدود به دیدگاه‌های ۳۰ معلم پایه ششم از شهرستان ساوه بود و نمی‌توان نتایج آن را به سایر مناطق یا پایه‌های

تحصیلی تعمیم داد. همچنین، تمرکز پژوهش بر دیدگاه معلمان بوده و نظر دانش‌آموزان یا والدین مستقیماً مورد بررسی قرار نگرفته است. از سوی دیگر، ابزار پژوهش پرسش‌نامه بازپاسخ بوده که با وجود انعطاف‌پذیری، ممکن است نسبت به مصاحبه‌های نیمه‌ساختاریافته از عمق کمتری برخوردار باشد.

پیشنهاد می‌شود پژوهش‌های مشابه با روش‌شناسی ترکیبی (کیفی-کمی) در سایر مناطق جغرافیایی و مقاطع تحصیلی اجرا شود. همچنین انجام مطالعاتی با مشارکت والدین و دانش‌آموزان به صورت همزمان می‌تواند ابعاد جدیدی از نقش خانواده در رشد هویت اجتماعی کودکان را آشکار سازد. پژوهش‌های طولی برای پیگیری تأثیر تربیت خانوادگی در مراحل مختلف رشد نیز می‌تواند نتایج ارزشمندی ارائه دهد.

با توجه به یافته‌های پژوهش، پیشنهاد می‌شود که والدین از طریق شرکت در کارگاه‌های آموزشی با شیوه‌های تربیتی مؤثر، سبک فرزندپروری مقتدرانه و مهارت‌های گفت‌وگوی همدلانه آشنا شوند. مدارس نیز می‌توانند با طراحی برنامه‌هایی برای مشارکت فعال خانواده‌ها در فعالیت‌های فرهنگی، اجتماعی و آموزشی، زمینه تعامل مؤثر میان والدین و فرزندان را تقویت کنند. همچنین توصیه می‌شود که نظام آموزشی فرصت‌هایی برای تجربه نقش‌های اجتماعی در قالب فعالیت‌های گروهی، پروژه‌های مشارکتی و برنامه‌های فوق‌برنامه فراهم آورد تا دانش‌آموزان در محیط مدرسه، مهارت تحلیل نقش اجتماعی و مسئولیت‌پذیری را تمرین کنند و خانواده نیز به عنوان مکمل این فرآیند نقش حمایتی خود را ایفا نماید.

تعارض منافع

در انجام مطالعه حاضر، هیچ‌گونه تضاد منافی وجود ندارد.

حمایت مالی

این پژوهش حامی مالی نداشته است.

موازن اخلاقی

در انجام این پژوهش تمامی موازن و اصول اخلاقی رعایت گردیده است.

مشارکت نویسندگان

در نگارش این مقاله تمامی نویسندگان نقش یکسانی ایفا کردند.

تشکر و قدردانی

از تمامی کسانی که در طی مراحل این پژوهش یاری رساندند تشکر و

قدردانی می‌گردد.

References

- Iloponu, D., Hanafi, H., & Muziatun. (2025). Exploring Social Influences on Self-Identity Formation Through English Language Proficiency. *Research Rev. JIM*, 4(1), 33-37. <https://doi.org/10.54923/researchreview.v4i1.118>
- Khabibah, S., Mutammimah, H., & Fajarman, F. (2025). The Social Construction of Gender in the Experience of Vocational School Adolescents. A Critical Approach. *Jurnal Dimensi Pendidikan Dan Pembelajaran*, 13(1), 95-108. <https://doi.org/10.24269/dpp.v13i1.10723>
- Koku, E. (2024). The Effect of Stigma and Social Networks on Role Expectations Among African Immigrants Living With HIV. *International journal of environmental research and public health*, 21(6), 782. <https://doi.org/10.3390/ijerph21060782>
- Owusu-Yeboah, E., & Yeboah, V. O. (2024). Examining Intersectionality of Social Identities in Birim Central Municipality in the Eastern Region of Ghana. *International Journal of Applied Research in Social Sciences*, 6(11), 2807-2811. <https://doi.org/10.51594/ijarss.v6i11.1734>
- Pandhiani, S. M. (2022). Toward Empowered Identities: An Exploration of Female ESL Learners' Literacy Through Digital Storytelling. *Journal of Asian and African Studies*, 59(4), 1078-1100. <https://doi.org/10.1177/00219096221125910>
- Pérez-Rubiano, P., Peñaloza, A. C., López-Acevedo, J., & Camargo-Albarracín, S. (2024). Reclaiming the Colombian English Language Teaching Field to Sow the Seeds of Change Through Self-Study. *Profile Issues in Teachers Professional Development*, 26(2), 125-140. <https://doi.org/10.15446/profile.v26n2.108983>
- Slutsky, L. (2024). Fostering Inclusive Teaching Practices: The Crucial Role of Social Philosophy in Developing Professional Identity. *Philosophica*, 11(22-23), 129-138. <https://doi.org/10.62792/ut.philosophica.v11.i22-23.p2729>
- Tang, Z., Shah, M., & Jamal, A. (2023). Exploring the Process of Technology Socialization (TS) in the Family: ICT Adoption for Middle-Aged Parents With the Influence of Adult Children. *Information Systems Frontiers*, 26(5), 1873-1892. <https://doi.org/10.1007/s10796-023-10428-z>
- Turtidulovna, M. G. (2025). Family Education Terms and Gender Issues. *American Journal of Philological Sciences*, 5(1), 13-17. <https://doi.org/10.37547/ajps/volume05issue01-04>
- Wilkinson, L., Shifrer, D., & Pearson, J. (2024). Family Socioeconomic Status in Adolescence and Gender Identification in Emerging Adulthood. *Sociological Perspectives*, 67(4-6), 314-337. <https://doi.org/10.1177/07311214241283128>
- Yulisinta, F., Marta, R. F., & Panggabean, H. (2023). Teacher Identity Formation: A Vernacular Discourse Analysis of Television Public Service Advertisement. *Protvf*, 7(2), 110. <https://doi.org/10.24198/ptvf.v7i2.42006>
- Adejumo, A. I. (2025). The Role of Family Communication in Shaping Gender Roles and Socialization in Children in a Digital World. *Ijsser*, 4(3), 66-71. <https://doi.org/10.54660/ijsser.2025.4.3.65-71>
- Altıntaş, M. C. (2025). Family Relations and Religious Education Among Assyrians in Türkiye. *International Journal of Sociology and Social Policy*. <https://doi.org/10.1108/ijssp-10-2024-0478>
- Arizqi, A. (2023). The Role of the Family in the Formation of Children's Social Identity: A Sociological. <https://doi.org/10.31219/osf.io/27zhp>
- Broskevičová, Z. (2025). Living Without Privilege in Czech Society: Building Social Work Knowledge From Lived Experiences of Inequalities. *The British Journal of Social Work*. <https://doi.org/10.1093/bjsw/bcaf013>
- Faizah, S. N. (2023). The Role of the Family in Forming Children's Social Identity Family Sociological Perspective. <https://doi.org/10.31219/osf.io/2vpgx>
- Fan, P. (2023). The Shaping and Influence of Virtual Communities on Adolescent Identity in the Social Media Era. *Media and Communication Research*, 4(7). <https://doi.org/10.23977/mediacr.2023.040709>
- Friedman, S. L. (2023). Opting Out of the City: Lifestyle Migrations, Alternative Education, and the Pursuit of Happiness Among Chinese Middle-class Families. *Journal of the Royal Anthropological Institute*, 29(2), 383-401. <https://doi.org/10.1111/1467-9655.13917>
- Haliq, F., & Hidayati, T. (2025). Collaborative Counseling Model in Religious Learning for People With Disabilities. *Edu Consilium Jurnal Bimbingan Dan Konseling Pendidikan Islam*, 6(1), 74-86. <https://doi.org/10.19105/ec.v6i1.12910>
- Hisyam, C. J., Darmawan, G. S., Prayogo, M. D. A., & Pratama, R. A. (2024). Habitus Mempengaruhi Gaya Hidup Dan Identitas Sosial Mahasiswa Universitas Negeri Jakarta Menurut Perspektif Bourdieu. *JMPB-Widyakarya*, 2(2), 80-92. <https://doi.org/10.59581/jmpb-widyakarya.v2i2.3378>